

TO IN ONO.

Avstrijski problem.¹

V brošuri 56tih strani je Foerster spet povzel misli svojega poslovnega govora z dunajske univerze. Razširil je sestavek, ki ga je priobčil v »Österreichische Rundschau«, razložiti hoče svoja mnenja ter jih zagovarjati pred napadi in napačnim umevanjem.

Državljska pedagogika je komaj nastala, manjka ji, pravi, osnovnih in smotrnih vprašanj, manjka ji definicije za državljansko mišljenje. Definicija: »pravi državljan je pač tisti, čigar dejanje in nehanje se zlagata z državnim interesom,« ne drži, ker je nejasna in nesigurna ter ne daje direktive za vzgojo in samovzgojo. Vsak pač misli večalimanj: »l'état c'est moi!« Zato potrebujemo definicije bistva državljanske kulture, ki nas natančneje pouči o načinu, kako mora resnično državno misleči človek delati za splošni blagor in se razločevati od izključnega strankarja. »Staatliche Gesinnung besteht gerade darin, daß ich nicht mich und die meinigen zum Staate aufblähe, sondern ehrlich nach Gemeinschaft mit Andersdenkenden und Anderswollenden strebe« (l. c. str. 7). Svoje interese moram tako zagovarjati, da delujem v boju za sebe istočasno državnotvorno in pomagam k sintezi bojujočih se nasprotij. Mnogo »politikov« nima s »πολιτεία«, državno življenjsko enotnostjo, ničesar opraviti, ker delujejo le za razdejanje. »Politiker sollte man immer nur diejenigen nennen, die sich mit der Einordnung eines Teiles in ein Ganzes beschäftigten und in diesem Geiste denken — reden — handeln« (l. c. str. 8). Ni treba pri tem brezznačajne in mehkužne tolerance, ampak vsak mora vse zastaviti, da preмага nasprotnika v duševnem boju in s pravičnimi sredstvi; dokler je sodržavljan, mora biti njegova pravica ravnotako sveta kakor lastna.

Ne samo definicije, potrebujemo tudi nove inspiracije. Moderno človeštvo se individualizira, demokratizira in racionalizira. Mnogo motivov, ki so inspirirali lojalnost napram državi, izgublja svojo veljavo. Raditega je nastalo gibanje za državljansko vzgojo. Toda dosedaj se je zadovoljila samo s poučevanjem državnostanstva. Kdor pa hoče dušo pridobiti za državo, mora pokazati, kaj pomeni država za dušo, za osebno bistvo človekovo. Vera posvečuje državo s tem, da razodeva nujno odvisnost med zveličanjem duše in zvestobo napram državi. Raditega moramo pokazati, da ni vzgoja in samovzgoja za državljansko kulturo v zgoraj navedenem zmislu samo problem kolektivne organizacije, temuč tudi življenjsko vprašanje dušnega zdravja in duševne kulture. Kjer se posreči različne rasne elemente privesti do politično-kulturnega razumevanja, tam se uduši tudi v notranjosti slepa in trda enostranost. Vzbuđi se želja po idealu univerzalne izobrazbe. Nasprotno rodi politična razdivjanost tudi desorganizacijo in razdivjanost duševnega življenja.

¹ F. W. Foerster. Das österreichische Problem. Wien 1914. Hugo Heller et Cie. Druck von Oscar Brandstetter in Leipzig.

Radi nerazdružljivosti sociološkega in psihološkega problema ni mogoče ločiti države in notranjega življenja tako, da bi tam uveljavljali najbolj sirove instinkte, tu služili kulturi. V udejstvovanju sirovih političnih navad podivja tudi naša duša na škodo karitativnih in socialnih impulzov. Žal, je mnogo vernikov, ki si dovoljujejo ostro ločitev politične in privatne morale in dokazujejo tako, da ne razumejo religioznega posvečenja državnega življenja ali ga nočejo razumeti.

Foerster citira mesto iz evangelija: »Preden stopiš k oltarju, spravi se z bratom svojim.« Božja služba brez odkritosrčne sprave s političnim nasprotnikom je farsa in blasfemija, sunek s kopjem v Kristovo stran.

Avstrijski problem pa je providencialne važnosti za politično in versko-nravno kulturo celega sveta. Kakor pomaga človek, ki ima najmočnejša nasprotstva v sebi in jih premaguje, drugim, ki trpe na razdvojenosti, tako je tudi z Avstrijo, čeravno tega zunanji svet še ne ve. Samo organizatorični duh in konstruktivno politična vaja, ki se udejstvuje v avstrijskem državljanskem življenju, pričata, da bi druge države ob tako težkih nalogah razpadle. Tajne politične avstrijske sile pa imajo v evropski zgodovini še veliko bodočnost. Vse je odvisno le od tega, da se te visoke kulturne naloge poprime elita mož in žen vseh ras in strank in začne resno s primernim delom, govorjenjem in pisanjem. Res je, da se pri sedanjih razmerah ne dá takoj vzbuditi državljansko čustvo, slično v drugih državah, ravno vsled tega je nujno potrebno, da začne državljanska pedagogika z globokim umevanjem svetovno-zgodovinskega in duševnega pomena avstrijske državne misije; v avstrijski mladini se mora vzbuditi ljubezen do državne tvorbe, ki pomenja triumf duha nad naravo in zavedno kulturno udejstvitvev.

Raditega se mora mlada generacija oprostiti enostranske diktature plemenskih instinktov v zmislu globokejšega razumevanja nacionalne naloge in kulturne obveznosti.

Veselo dejstvo je, da že opazamo v avstrijski mladini željo po oprostitvi od hujskanja in ščuvalnega boja, želja po višji kulturni nalogi. Res, narodnost je nenadomestljivo kulturno dobro in nenadomestljiva kulturna sila; potrebna je bila razvojna faza, ki je odkrila in zbrala vse narodne pravice in moči, a te moči se zopet v narodnem boju razbijejo, če ne stopi v ospredje nova faza upostavitve resnične kulturne skupnosti med različnimi rasami. To bi bila faza nacionalnega življenja, kjer bi ne bilo samo krčevito uveljavljanje sebe dokaz političnega življenja in moči, temuč bi veljalo razumevanje in kooperacija z ostalimi narodnimi skupinami za največji nacionalni čin. Tega nam je treba že radi narodnega življenja in ne samo radi državnega interesa. Kjer ljudstvo ne pozna višjega pojma nego »narodni«, tu dviga in sankcionira kolektivni egoizem tudi vso privatno brezkulturnost in nestrpnost; posledica je, da se ne more razviti najglobokejša »narodna« vsebina. Prevladujejo sirovi občutki in sile boja za obstanek, dasiravno bi morali najplemenitejši kulturni življi, med njimi nacionalni element,

služiti Bogu, osvoboditi se sebičnosti in se podvreči višji misiji nego je le uveljavljanje samega sebe.

Usodno je, da manjka ravno širnim krogom avstrijskih Nemcev trdne verske protiuteži napram nacionalnim strastem. Krščanska vera je nebeški ogenj, ki je vse dragocene moči značaja poglobil in ojačil ter jih osvobodil nečistih primeskov; germanska duša pa je šele v krščanstvu našla sebe; naj omenimo samo zvestobo, ki je v krščanstvu razvita do skrajnih konsekvenc.

Kdor torej hoče gojiti v Avstriji politično pedagogiko, ta ima sveto dolžnost, da nikdar ne podžiga nacionalnih strasti, temuč družji vedno zvestobo do plemena z najbolj konsekventno zvestobo do države. V Avstriji pa obstoji zvestoba do države v »večnem spominu« na višjo socialno tvorbo, ki jo morajo narodi ustvariti nad mnogoličnostjo antropoloških elementov. Avstrijski problem, to so tla, kjer se lahko rešita za zgled dva problema: največja varnost nacionalne samostojnosti in vzporedno vaja v nacionalni samozataji, smotrna podreditev nacionalitet višjemu organizatoričnemu principu.

Ugovoru: »gre pri tem eksistenčnem boju za zemljo in splošno kulturno posest«, odgovarja Foerster: Delitev sveta se dandanes ne more odločiti po metodi krvoločnih zveri, kajti sunek rodi le odpor, pa ne pojasnitve zahtev. »Es ist wahrlich die Utopie aller Utopien zu glauben, daß irgendeine Nationalität in Österreich auf diesem Wege ihre Rechte klären und sicherstellen könne« (l. c. str. 24). Resnično zmagó v nacionalni borbi dosežejo le tisti, ki se izkažejo kot kulturno močnejši.

Bergson nabira v Parizu višjo francosko mladino pod parolo »aktivizma«, v kateri prednjači idealistično gibanje proti pasivni uklonitvi osebnosti diktaturi materialnih okoliščin; v političnem življenju pomeni to: človek ne sme pasivno sprejemati svojih načel za nastop v političnem življenju od obstoječih navad — pri največji sirovosti bi mu trebalo le še pridati — temuč mora vse svoje politično delovanje in govorjenje črpati z neodoljivo konsekvenco iz svojega lastnega višjega нравnega prepričanja. V težkih konkurenčnih bojih med gospodarskimi in nacionalnimi skupinami je res zapeljivo hraniti višje kulturno delo, dokler ne nehajo elementarni eksistenčni boji, a v resnici izpostavljamo nevarnosti najbolj fundamentalno konkurenčno moč svoje skupine, če ne vpoštevamo duhovno-nravnih dobrin — kajti istinita življenjska energija rase ne obstoja v mesu in krvi, temuč v kulturni moči njenih čuvstvenih vrednot in sil njenega značaja. Ako bi pa hotela katera skupina z najbolj sirovimi silami doseči materialno pozorišče za poznejše kulturno delo, je v nevarnosti, da zavladajo zbudjeni instinkti za vedno tudi v notranjih vprašanjih skupine in oropajo lastno življenje spajajočih življenjskih sil.

Nujnost višjih versko-nravnih vidikov velja prav posebno za svetovnozgodovinsko borbo Germanov in Slovanov. Nemeč iz rajha postane pozoren, ko vidi, kako izginjajo plemenski bratje, v kolikor so izgubili protiutežje krščanske vere; v iritaciji radi slovanskega napredovanja pozabljajo na dolžno pravičnost napram nasprotnikom ter ne opažajo lastnih pogreškov. Pisatelj je to ob omenjenem govoru izkusil, ko je mladi generaciji polagal na srce visoki pomen slovansko-

germanskega kulturnega jedinstva in je poudaril svoje pomisleke proti »Wacht am Rhein« na avstrijski zemlji. Ta kritika je vzbudila hrup med nemškimi nacionalci. Poudarjali so, da je pesem nemški nacionalni simbol brez pomena, ki ga ima za Nemca iz rajha. Foerster odgovarja: Ni važno, kako je pesem mišljena, ampak kako učinkuje na sodržavljane. Če se Nemci smatrajo ob Donavi za vzgojitelje in vodnike mlajših ras, morajo tudi »pedagoško« nastopati in pedagoško »Wacht am Rhein« ob Donavi ne učinkuje, pač pa izgubljajo Nemci s tem avtoriteto avstrijske državne rase, osumlja jih, da se čutijo bolj Nemce kot Avstrijce — in to škodi njihovemu političnemu stališču mnogo bolj kakor pevcu sluti. Prva zapoved politične modrosti je, varovati se celo navidezne sence. Pravični moramo biti avstrijskim Nemcem tudi v njih posebnih razmerah: Stoletja so bili politično združeni z Nemci iz rajha, pa so se morali v manjšini napram sovražnim narodom naenkrat odpovedati prejšnji moči in iskati novo mero za svoje zahteve. To težavo moramo vpoštevati, da razumemo naivnost in repenčenje, s katero je po letu 1866. ignoriral avstrijsko-nemški element svojo nalogo ter izdal kot svojo politično parolo »boj slovanstvu«, kot bi ne bilo Avstrijsko-Ogrske in bi bilo nemško nacionalno samouveljavljanje najvažnejša stvar na svetu. V mladi generaciji že prodira nov nazor.

Popolno pomanjkanje takta napram eksistenci avstrijske države in avstrijskega problema pa kaže sestavek: »K. K. Wolff: »Gesetze und Wege völkischer Entwicklung«. Österr. Rundschau, Heft V., 1914.« »Ko sem čital, sem se prijel za glavo in se vprašal, kako je mogoče v državi, ki je navezana na miren sporazum najrazličnejših ras, proklamirati s tako naivnostjo absolutni plemenski boj.« Kakšen dobiček bi imela svetovno-zgodovinska moritev enakomočnega nasprotnika? V najnovejšem času je tirolski pisatelj J. Bürger spisal hudo obtožnico zoper politiko stare nemške generacije. Bürger razločuje med nemškim ljudstvom in dosedanjo nemško nacionalno politiko, kajti Nemeč ni rojen za nacionalnega bojevnika; zato imenuje pisatelj dosedanjo politiko Avstriji sovražno, ker uporablja dragocene moči za brezuspešen boj, mesto bi jih udinjala pri pozitivnem delu. Ta politika nima čuta resničnosti, se ni brezpogojno živela v avstrijsko situacijo in kulturno nalogo, nima velikega pozitivnega, državnika vrednega cilja. Sledi citat, ki z živimi barvami opisuje vso agitacijsko gonjo in hujskanje. Bürger končuje z željo, naj bi bilo nemško ljudstvo tolmač kulturnega in političnega umevanja avstrijskih narodov ter se z odločnostjo oprijelo avstrijske zastave.

Želeti bi bilo, da bi mlada nemška generacija sledila temu klicu in se ne dala premotiti od politikov, ki jim je vsaka višja kulturna parola že izdajstvo nacionalne stvari. A cilj se doseže edino le po odkritosrčnem sprijaznjenju Nemcev z avstrijsko mislijo in odkritosrčno opustitvijo vsake iredentistične misli in navade, ki izvira še iz prvih časov mlade nemške Avstrije. S pozitivnim delom v tej smeri bi se bil najuspešnejši boj proti panslavizmu in slovansko-germansko kulturno jedinstvo je v tem zmislu cilj posebnega svetovno-zgodovinskega pomena, ker bi se germansko bistvo znanstva in abstraktnosti spojilo s čuvstveno močjo drugih plemen.

Pri drugih narodih je isto kakor pri Nemcu, čigar krivda je, da je začel s slabim zgledom. V posebnem položaju so Poljaki, ki žive v sanjah nove Poljske. A tudi Poljak naj bi ne bil samo »provizoričen Avstrijec«, naj bi ne gledal le egocentrično pri vsaki politični priliki na svoj nacionalni interes, temuč tudi na uresničenje avstrijske kulturne pravice radi nove svetovne kulture.

To velja mladini vseh narodnosti. Zakaj bi ne napačil čas, ko bi mladina pomagala novemu razvoju z ustanovitvijo društev za medsebojni študij in razumevanje? Zakaj bi nemška mladina ne potovala po slovanski zemlji, kakor potuje zdaj na Angleško? Ali je morda vredno akademične mladine, da nadražena od politikov, ki ne poznajo ljudstva, ne organizira drugih stikov kakor tiste, pri katerih si med seboj razbija glave do krvi? Kdo bo začel z novim razvojem v sedanjih resnih momentih? Kdor gleda vprašanje z versko-nravnega stališča in vidi v njem skrivnost vzgoje človeštva. Samo nova versko-nravná konsekracija razmerja med ljudstvi bo podelila moč za rešitev »avstrijskega problema« in ustvarila navduševalen ideal za državljansko vzgojo avstrijske mladine.

Zagovor.

Na očitek, kako more pisatelj soditi razmere po tako kratkem bivanju, odgovarja s primerom tujca, ki pride v hišo razdora in laže presoja objektivno kakor prebivalci, ki so prizadeti.

Na opombo, da najnovejša razkritja pričajo o protivavstrijski politiki Čehov, pripominja, da je pač v takih razmerah to nujnost razvoja slepega plemenskega boja, nerazumljive kratkovidnosti nemške in pomanjkanja čuta pravičnosti v nemškem boju proti češkim šolam. Proti vsem težkočam avstrijskega problema nam ostaja alternativa: »Kampf mit Waffengewalt bis zu Ende — daran aber denkt doch niemand — oder energische Initiative zur Verständigung, Organisation von Aussprachen zwischen den ruhigdenkenden Elementen beider Rassen, Entgegenkommen, Verträge, Ausgleich, guter Wille.« Dosedanja doba šikan in draženja ni zmožna dati življenja. To označenje stališča ni »tolstojanstvo« v zmislu opustitve defenzivne narodne posesti in navduševanja k pasivnosti, ampak klic k ofenzivi s času primernimi metodami. Obrambna društva so potrebna, a najboljša društva za varstvo nemštva bi bila sedaj slovansko-nemška mirovna društva v vseh centrih monarhije. Kakor so se v razrednem boju ustanovila društva, da »gojijo prijateljska čuvstva med delodajalcem in delavcem« ter so dosegla najfinejše metode za pojasnitev in spravo medsebojnih zahtev, tako bi taka društva posegla tudi v boje plemen.

Hermann Bahr zavzema isto stališče kakor pisatelj (»Tat«, Juli-Heft). Poučen za Nemce iz rajha, ki podpihujejo avstrijske brate, je popis obiska pri Bismarcku. Šel je kot delegat iredentistične avstrijske mladine. Bismarck ga ni sprejel osebno, temuč po svojem zastopniku in sporočil, da naj skušajo ustvariti močno Avstrijo, ker bi bila večja žrtev zanje, če bi prišli pod Nemčijo. Bahr nadaljuje: Česar so se Nemci navzeli v skupnosti z drugimi narodi v Avstriji, je postalo že

njih bistvo, kakor je ta znak lasten tudi Slovanom v državi. Kakor bi nemštvo obubožalo brez barve avstrijskih Nemcev, tako tudi ne more slovanstvo proglašati na svojem obrazu avstrijske poteze. »Svojemu narodu so dolžni, kot mi svojemu, biti Avstrijci.« Na tem temelju sloni skrivnost Avstrije: Vsi njeni narodi jo potrebujejo, da se izpopolni bistvo vsakega.

»Diese ganze Auffassung wird zweifellos in der jungen Generation Österreichs immer mehr Boden gewinnen und aus der Geburt eines wirklichen österreichischen Staatsgefühls werden dann auch neue Umgangssitten und neue Fähigkeiten der Verständigung zwischen den Völkern Österreichs entstehen.« Tako zaključuje Foerster svoja izvajanja.

Umetnost in religija.

Lepa umetnost, ločena od Boga in religije, izgublja tisto, kar tvori pravzaprav njeno dušo: idejno vsebino. Umetnost obstoji v upodabljanju lepote. Toda lepota je sijaj resnice. Ta sijaj prihaja k nam po idejah. Umetnost brez idejne vsebine je telo brez duše. Umetnost je ravno v tem, da upodobi umetnik v umotvoru idejo, predstavivši jo zaznavno v njeni popolni utelešenosti. Ta utelešenost ideje je tisto, kar se imenuje ideal. Kaj je umetnost brez idealizma? In kaj je zopet idealizem brez idej? Pa ravno ideje nimajo mesta v svetovnem nazoru brez Boga in religije. Umetnost brez Boga postane zgolj posnetek momenta, fotografija. Saj v evolucionistični filozofiji ni druge resnice razen tiste, ki je v trenutnem dogodku. V zgolj nastajanju izginja stalna resnica, ideja. Odtod ne bo človekovemu očesu nikdar zasijalo solnce idealne lepote.

Zato pada umetnost, ločena od religije... vedno nižje, dokler se ne zgrudi k naturalizmu najgrše vrste.

(Dr. A. Mahnič, Hrv. Straža, XII., 6.)

Duh današnjega časa in umetnost.

V »Kunstwart« (Erstes Oktoberheft) pravi Avenarius: »Kako je ta visoki čas občutja izpremenil naše razmerje do umetnosti, se pove z eno besedo: Življenjske vrednote stopajo v ospredje. Torej: artistične vrednote ostajajo v ozadju. Zdaj so odprta naša srca. Ta izprememba v razmerju do umetnosti je zelo zdrava. Kajti če slika, riše, piše, prepeva, uglaša in zida: sila, ki jo je ustvarila, in njena vrednost za razvoj kulture kot »govor neizraznega« temelji na etičnih vrednotah, ki jih nudi. Templjev in katedral, božjih in človeških soh, slik Madone, epov in popevk, velike umetnosti ni človek ustvaril v prvi vrsti, da bi pridobil artistične vrednote, ampak da izrazi etične. Vsa močna umetnost je bila v tem zmislu umetnost izraza. Polagoma šele so se odkrile posebne skupine vrednot, ki so nastale pri ustvarjanju vsled posebne umetnikove osebnosti, namreč artistične. To so vrednote, so v največjih umetninah velike in največje vrednote. V času pa, ki kakor današnji zapostavlja čuvstva posameznika za splošnimi čuvstvi, spadajo posamezne osebne vrednote »na fronto«.

Še enkrat: Ta izprememba v razmerju do umetnosti je zelo zdrava. A ena nevarnost tiči v tem. Izvira iz tega, ker množica misli, da že izbor snovi sam jamči za etično močne življenjske vsebine. V vseh